

Trestní právo meziválečného Československa **osnova/prezentace:**

Co vlastně platilo po roce 1918? *názory se různily, ale nikdo nevěděl*

Recepce, recepční zákon (norma), dr. A. Rašín
právní dualismus (dočasně trialismus, Hlučínsko až do 1920), „revoluční“ právo až do účinnosti Ústavní listiny ČSR (6. 3. 1920), „negativní normotvorba“ Nejvyšších soudů, recepční judikatura, teleologické výklady („recipováno bylo to, co je v zájmu státu“)
„zůstaly v platnosti ony říšské zákony rakouské, jež se s existencí a samostatností nově zřízeného československého státu nesrovnávají...“ přestaly platit „všechny zákony týčící se říšské ústavy, zejména delegací, říšské rady a zemských sněmů, jakož i volebních řádů do obou těchto sborů atd., samozřejmě pozbyly platnosti také předpisy o vyhlášení nálezů jménem císaře, o označování úřadů jako c. k. apod., takže co se třeba jen těchto drobností týče, bylo v této vstupní větě obsaženo in nuce vše, co potom předepsal zákon na ochranu Československé republiky ze dne 23. července 1919, čís. 449 Sb. z. a n.“ (Vážný 7751, z r. 1928)

Zákon o zřízení samostatného státu československého (Recepční zákon)

Zákon Národního výboru československého čís. 11 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby byla zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

Čl.1

Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor.

Čl.2

Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Podle čl. IX uvozovacího zákona č. 121/1920. Sb. z. a. pozbývaly platnosti všechna ustanovení, která odporují této ústavní listině a republikánské formě státu, dále všechny dřívější ústavní zákony, i když by jednotlivá jejich ustanovení nebyla v přímém rozporu s ústavními zákony Československé republiky.

Hlavní recipované předpisy:

v českých zemích **trestní zákon o zločinech, přečinech přestupcích** č. 117/1852 ř. z. a **trestní řád** č. 119/1873 ř. z.

na Slovensku a Podkarpatské Rusi **trestní zákon o zločinech a přečinech** (zák. čl. č. 5/1878) a **trestní zákon o přestupcích** (zák. čl. č. 40/1879), **zákon o trestním řízení** (zák. čl. č. 33/1896)

V českých zemích platil **trestní zákon** č. 117/1852 ř. z. a **trestní řád** č. 119/1873 ř. z. /zásady procesního řádu z roku 1850, obžalovací, ústnost, veřejnost, volné hodnocení důkazů, porotní soudy/

trestní zákon č. 117/1852 ř. z.:

členění: uvozovací patent (platnost do 1860 i pro Uhry), čl. IV. zásada nullum crimen sine lege (zásada zákonnosti), čl. V. omezení ve prospěch trestní pravomoci policejních a správních orgánů

§ 32-33 zakotvena zásada nulla poena sine lege (ukládání jen výslovně stanovených trestů)

I. o zločinech – možno spáchat jen úmyslně

II. o přečinech a přestupcích – úmyslně i nedbalostně, menšího rázu

- je novelou trestního zákona z roku 1803, jen hmotná ustanovení, rozlišuje nejen zločiny a přestupky, ale i přečiny

tresty: za přečiny a přestupky: vězení (do 6 měsíců)

za zločiny: trest smrti nebo žalář: dočasný (6 měsíců – 20 let) a doživotní

žalář I. a II. stupně (těžký)

§ 63 urážka Veličenstva (žalář 1-5 let)

1867 zrušeno ukování a tělesné tresty

Nejdůležitější trestně-právní předpisy z let 1918-1939

zákon z 23. 7. 1918 o zákonné ochraně Československé republiky (č. 449/1919 Sb.):

„autentický výklad“ recepčního zákona; stanovil, že se v recipovaných právních předpisech výrazy „rakouský“, „uherský“, „císařský“ a „královský“ a další jim podobné nahrazují příslušnými tvary termínů „československý“ a „Československá republika“.

zákon o podmíněčném odsouzení a o podmíněčném propuštění (č. 562/1919 Sb.): především v českých zemích, uherské trestní právo tyto instituty již znalo

zákon na ochranu republiky (č. 50/1923 Sb.) a **zákon o státním soudu** (č. 51/1923 Sb.):

„mezery“ v recipovaném trestním právu

zákon o řízení o trestní soudnictví nad mládeží (č. 48/1931 Sb.): osoby mezi 14. a 18. rokem věku (prováděcí nařízení k němu č. 195/1931 Sb.)

zákon o státním vězení (č. 123/1931 Sb.)

zákon o ochraně cti (č. 108/1933 Sb.): samostatně a jednotně pro celou republiku upravil odpovědnost za útoky proti bezpečnosti cti

zákon o způsobu ukládání trestu smrti a doživotním trestu (č. 91/1934 Sb.) místo smrti možné doživotí nebo žalář od 15 do 30 let

1919 (8. 1.) atentát na Karla Kramáře (ministrský předseda), provedl Alois Šťastný (anarchista), neúspěšný, přežil díky nadité peněženke v náprsní kapse přežil, kulka se o ni zastavila

1923 (5. 1.) atentát na Aloise Rašína (ministr financí), úspěšný (zemřel 18. 2.), provedl Josef Šoupal, 20 let, anarchokomunista, úředník pojišťovny, nedostal trest smrti, protože z tehdejšího pohledu ještě nebyl plnoletý, 4. 7. 1923 odsouzen k 18 letům těžkého žaláře, zostřeného ve výročí uskutečnění jeho zločinu pobytem v temnici a čtvrtletním půstem, propuštěn až v roce 1942, změnil si jméno a dožil jako funkcionář komunistické strany, zemřel v roce 1959,")

A. R. „to má člověk za pořádnou práci“

z. č. 50/1923 – **zákon na ochranu republiky** – „mezery“ v recipovaném trestním právu

postihovány zločiny jako – I. hlava - *úklady o republiku* (násilná změna ústavy: zvl. ochrana jednotnosti, demokraticko-republikánské formy státu, násilná jednání znemožňující ústavní činnost prezidenta apod.)

- II. hlava – *poškození republiky a útoky na ústavní činitele* - např. postihovala útoky na ústavní činitele, vyzrazení státního tajemství, vojenskou zradu, urážku prez. republiky
- III. hlava – *ohrožování míru v republice a její vojenské bezpečnosti*: zaměřena především proti projevům politického a sociálního radikalismu (nedovolené ozbrojování, rušení obecného míru/pobuřování apod.) a revizionismu v republice (návrat členů bývalé panovnické rodiny nebo podpora takového návratu)

Ze dne 19. 3. 1923, poprvé uplatněn 26. 5. téhož roku v Brně, a to v případě urážky prezidenta republiky (§ 11). Obviněný byl odsouzen k šesti měsícům těžkého žaláře.

1. Kdo před dvěma nebo více lidmi prezidentu republiky nebo jeho náměstkovi na cti ublíží vyhrůžkou zlého nakládání nebo jiným hrubě zneuctivajícím projevem nebo ho uvede ve veřejný posměch, kdo pronese o něm obvinění, věda, že tím vážně ohrozí jeho čest, trestá se za přestupek vězením *od osmi dnů do šesti měsíců*.

2. Dopustí-li se vinník činu veřejně nebo tváří v tvář prezidentu republiky (jeho náměstkovi) neb opětovně před dvěma nebo více lidmi při různých příležitostech nebo ho tělesně ztýrá, trestá se za přečin vězením *od jednoho měsíce do jednoho roku*.

3. Důkaz pravdy i přesvědčení o pravdě je vyloučen.

Judikatura k ustanovení § 11 zákona na ochranu republiky z roku 1923, podle kterého bylo možné spáchat přestupek urážky prezidenta republiky také „hrubě zneuctivajícím projevem“:

„Za >hrubě zneuctivující< nutno pokládati každý projev, který se může dotknouti obecné vážnosti prezidentovy. Spadá sem výtky, že prezident vyvolává nepřátelský postup proti katolickému obyvatelstvu (rozh. č. 1816 sb.); výrok, že oslavy, pořádané na počest prezidenta, jsou komedií (rozh. č. 1883); odnesli kdo při oslavě od obrazu prezidenta květiny se slovy, že jich je pro něho škoda (rozh. č. 2071 sb.); výrok, že se řečník raději oběsí, nežli by si v pokoji pověsil obraz prezidenta republiky (rozh. č. 2184).

z. č. 51/1923 – **zákon o státním soudu** – prvním souzeným Josef Šoupal – „trénoval“

Prvorepublikoví studenti:

kde: 3 (české) právnické fakulty (zřízeny 1919 Brno, 1919 UK Bratislava, PrF 1921),
z čeho: 3 učebnice a jejich autoři (Kallab, Milota, Miříčka), nejvýznamnější představitelé meziválečné penalistiky
profesoři: řádní a mimořádní (1933 Vladimír Solnař Praha, 1934 Jaroslav Stránský Brno)
4 roky studia, 2 semestry trestního práva, součást zkoušky judičiální a rigoróza

Kriminologie je multidisciplinární nauka, která se zabývá kriminalitou. Předmětem jejího zkoumání je kriminalita, pachatel, oběť a kontrola kriminality

Svědectví pamětníka-tehdejšího studenta (1928): dvacetiletý Vladimír Kubeš – návrat z Paříže a Heidelbergu (působil Gustav Radbruch, jeden z nejpřednějších právních filosofů (nejen) tehdejšího světa, také profesor trestního práva a také ministr spravedlnosti Výmarské republiky 1928, přednášky a semináře prof. Kallab (přednáška čt. 11-12, uč. 4, B. Smetany 16), slavnostní položení základní kámen dnešní budovy 9. 6. 1928, 1931 předána do užívání semináře z trestního práva u prof. Kallaba: 2 témata (seminární práce) o trestu smrti a porotních soudech (Paměti, s. 16) Paměti (s. 17).

František Vážný, profesor civilního řízení soudního: promoce, již předtím nabídka habilitace, otázka na juristické povolání: v Kubešovi „vidí rozeného soudce“

„Pane druhý prezidente, soudcem bych nemohl být, poněvadž s některými ustanoveními našeho právního řádu nemohu souhlasit.“ „S jakými například?“, otázal se Vážný. „Například

s trestností homosexuality v dnešní úpravě. “ Pan druhý prezident byl velmi nemile překvapen a v delším erudovaném výkladu se snažil mě přesvědčit o oprávněnosti těchto ustanovení. “

Vybraná témata (3 + 1 bonus)

1) **Trest smrti a milost** (právo a filozofie), hmotné právo,

A) Trest smrti:

Dnes otázka teoretická, dne 1. července 1990 zrušila Česká a Slovenská federativní republika zákonem č. 175/1990 Sb., z evropských zemí trest smrti dosud zachovává Bělorusko, Rusko nevykonává, některé státy 15) zrušilo s výjimkou mimořádných trestných činů, jako jsou trestné činy v době války (Albánie, Řecko, Lotyšsko)

Dříve poměrně častý, na přechodnou dobu zrušen za Josefa II., za první republiky omezován, zákon **o způsobu ukládání trestu smrti a doživotním trestu** (č. 91/1934 Sb.) místo smrti možné doživotí nebo žalář od 15 do 30 let

- Uh. TZ pouze za dokonanou vraždu, rak. TZ také na loupežné zabití, zlomyslné poškození cizího majetku a žhárství, pokud tím byla způsobena smrt a pachatel mohl tuto skutečnost předvídat, dále za vzbouření v době stanného práva
- výkon trestu smrti oběšením (uvnitř vězeňské budovy)
- anketa „O trestu smrti“ 1923 (táborský advokát a významný sociolog Emanuel Chalupný): 350 dotázaných známých osobností, převažovaly názory proti x veřejné mínění pro
- argumenty zastánců (*mortikalisté*): nepostradatelnost - absolutní ochrana před těžkými a nenapravitelnými zločinci, význam generální prevence, finanční úspora
- argumenty odpůrců (*abolicionisté*): mravní principy, právo na život, možnost resocializace, neodstupňovatelnost, postradatelnost/vyvracení generální prevence, justiční omyly či nástroj vypořádání se s politickými odpůrci
- v návrhu nového TZ (1926) jen ve stanném řízení

TGM, dlouholetý odpůrce absolutního trestu, vyjadřoval se v rámci přednášek, svých prací (Sebevražda) či později rozhovorů s Karlem Čapkem:

Například při přednáškách v roce 1895 označil popravu za nejděsivější druhy zabití, *„poněvadž schvalují je lidé vládnoucí s úplným klidem a rozmyslem, s dostatečnou lhostupností pro udělení milosti, pod ochranou bodáků. Jsou to nejsurovější zbytky středověké inkvizice. Statistiky snažící se dokazovat blahodárné účinky trestu smrti na zmenšení zločinnosti jsou neúplné, nepravdivé a nevědecké.“*

Rozhovory s TGM: *„Těžká byla pro mne otázka trestu smrti; stálo mě to mnoho nocí, když jsem měl podepisovat trest smrti, a dni, kdy jsem to učinil, mám ve svém kalendáři poznamenány černým křížkem. Sledoval jsem pozorně, má-li trest smrti vliv na zločinnost; studoval jsem statistiku zločinů a zejména vražd po celou dobu, ale nevidím, že by trest smrti měl účinek odstrašující na lidi zločinné; zločinec ve chvíli vraždy nemyslí na trest, ale na úspěch svého zlého činu. Jistý účinek je na občany ostatní, zejména o věci myslící. **Můj argument pro trest smrti není, že je odstrašující, ale že je v něm mravní expiace [odčinění]: vzít člověku život je bezpráví tak strašlivé, že může být usmířeno jen výkupným stejně těžkým.** Dělán ovšem patřičný rozdíl mezi vraždou a zabitím a uznávám polehčující okolnosti při každém zločinu, jak to moderní kriminální psychologie vyžaduje; ale ve výjimečných případech nemohu vyvracet, že trest smrti je ve shodě s metafysickým uznáním hodnoty lidského života. Věřím a čekám, že bude zrušen vyšší vzdělaností a mravností obyvatelstva, souhlasem nás všech.“*

B) Udělení milosti:

bezpečnostní ventil práva či samokorektiv spravedlnosti (Ihering)

- důvod zániku trestnosti, tradiční právo hlavy státu
- prameny: Prozatímní ústava 1918 (§ 10 g), Ústavní listina 1920 (§ 64 a 103), TZ (§ 226 a 529)
- formy milosti(individuální)/amnestie(hromadná): abolicie (potlačení trestního stíhání), agraciace (milost v užším smyslu, tj. promíjení a zmírňování trestu), rehabilitace (zahrazení následků odsouzení)
- pravidelné udělení milosti mladistvým provinilcům v méně závažných případech (1902), soud navrhol sám bez žádosti
- éra TGM: 11 vykonaných trestů smrti, 417 udělených milostí, první poprava v ČSR, 9. 1. 1923 v Táboře, dvojnásobný loupežný vrah Ludvík Novák (zastřelil 2 řezníky u Kardašovy Řečice a uloupil je o 31 tisíc)

§ 103 (1) Presidentu republiky přísluší právo udělení amnestie, promíjení nebo zmírňování tresty a právní následky odsouzení trestními soudy, zvláště též ztrátu volebního práva do Národního shromáždění a jiných zastupitelských sborů, jakož i - s vyloučením trestných činů soukromožalobních - nařizovati, aby soudní trestní řízení nebylo zahajováno nebo nebylo v něm pokračováno.

2) Porotní soudy (právo a veřejnost), procesní právo, občanská kontrola

- významný výdobytek roku 1848, účast veřejnosti, občanská kontrola nad výkonem soudní moci, původně vznikly jako poroty tiskové, 1851/53 zrušeny, 1867/73 opět zavedeny
- plnily úlohu soudů ve věcech trestních na úrovni sborových soudů první instance (krajské soudy)
- složení: soudní senát (3 soudci, jeden z nich předsedající) a z poroty (12 laických členů vybraných losováním)
- příslušnost: zločiny a přečiny ovlivňující uspořádání veřejných věcí, dále zločiny, za něž zákon stanovil uložení trestu smrti nebo trest odnětí svobody převyšující pět let

Řešení otázky účasti občanského živlu/porot v trestním soudnictví?

3. sjezd československých právníků v Bratislavě (1930) - reformy

3. mezinárodní sjezd pro trestní právo v Palermu (1933) - reformy

1. sjezd právníků států slovanských v Bratislavě (1933) 3. otázka: závěr resoluce: „vyslovujeme názor, že nelze doporučit účast občanského živlu v trestním soudnictví“

3) Trestnost homosexuality (právo a morálka), náboženské názory, pokusy o odstranění (úvahy de lege ferenda), návrh nového trestního zákona (obecná část 1921/ zvl. část 1926)

Vtipy – homosexualita: to téma je pro mě téma v poslední době - dá se říci - osobní, protože nezaviněně přitahuji (bohužel) větší zájem mužů než žen

státu je dnes jedno s kým trávíme příjemné chvíle, pokud se to neděje na veřejnosti, jinak tomu bylo v meziválečné éře, § 129 TZ, toto číslo od roku 1852 představovalo noční múru pro několik generací českých homosexuálů.

Předlitavsko → české země (z. č. 117/1852 ř. z.)

§ 129. Jako zločiny se trestají i tyto způsoby smilstva:

I. Smilstvo proti přírodě, to jest:

- a) se zvířaty;
- b) s osobami téhož pohlaví.

§ 130. Trest toho jest těžký žalář od jednoho až do pěti let.

Bylo-li však v případě pod písm. b) užito některého z prostředků uvedených v § 125,¹ má se uložit trest od pěti až do deseti let, a je-li tu některá z okolností obsažených v § 126,² i trest tam stanovený.

Uhry → Slovensko a Podkarpatská Rus

§ 241. Smilstvo, vykonané mezi muži, jakož i smilstvo, které vykoná člověk se zvířetem, tvoří přečin smilstva proti přírodě a budiž potrestán vězením 1 roku.

§ 242. Zločinem smilstva proti přírodě jest a budiž potrestáno žalářem do 5 let, bylo-li spácháno mezi muži násilím nebo vyhrůžkou; jestliže však zločin způsobil smrt poškozeného, budiž potrestán doživotní kázní.

3) Vývoj trestnosti homosexuality 19. a 20. stol.:

Homosexualita = zločin proti přírodě (obdobně jako smilstvo se zvířaty)

TrZ 1803 (bez Uher): žalář od 6 měsíců do 1 roku (§ 114)

Rakouský TrZ 1852 (č. 117): žalář od 1 do 5 let (§129-130), zločin, muži i ženy

Uherský TrZ 1878 (zák. čl. č. 5): žalář 1 roku (§ 241), přečin, pouze muži

ČSR 1918 (recepce): liberálnější úprava ve východní části, konzervativnější v západní

1925: Druhý sjezd čl. právníků v Brně. Třetí sekce (trestní právo a řízení), otázka 3b): Otázka trestnosti homosexuality; referent prof. August Miříčka; 3 práce: František Čerovský, Hugo Bondy, Vojtech Hudec; diskuze, rezoluce

Návrh TrZ 1926: zrušení všeobecné trestnosti homosexuality

1941: zotřetí trestní praxe během nacistické okupace

TrZ 1950 (č. 86 Sb.) – snížena trestní sazba, odnětí svobody až na 1 rok (§ 241), „trestné činy proti důstojnosti člověka“

TrZ 1961 (č. 140 Sb.) – zrušení všeobecné trestnosti homosexuality; u kvalifik. skut. podstaty zachována od 1 do 5 let (§ 244): a) hranice 18 let, b) závislost, c) úplata, a d) vzbuzení veřejného pohoršení

Novela TrZ 1990 (č. 175 Sb.) – zrovnoprávnění homo- a heterosexuálů

Bonus) Nedovolené pomníky: osudy pomníků Josefa II. (právo a ideologie), zákon na ochranu republiky, odstraňování pomníků Josefa II. (Brno, Cheb), pohled právníka a pohled historika charakteristika Josefa II. (lidového panovníka, osvoboditele rolníků, antiklerikála, ale i germanizátora)

Přestupek „Neodstranění nebo zřízení nedovolených pomníků“ (§ 26):

„1. Politický (státní policejní) úřad může naříditi, aby byly odstraněny pomníky, nápisy a jiné památky umístěné na veřejném místě nebo tak, že jsou viditelné z veřejného místa, jsou-li rázu protistátního nebo jsou-li zřízeny některému členu rodin panovavších v Rakousku, Uhersku nebo

¹ Tedy nebezpečné vyhrožování, skutečně vykonané násilí anebo lživé omámení smyslů.

² Tedy vzešla-li z násilí osobě, již ublíženo, důležitá škoda na zdraví nebo dokonce na životě, prodloužen buď trest na deset až i do dvaceti let. Byla-li osobě, již bylo ublíženo, zločinem způsobena smrt, trestá se doživotním těžkým žalářem.

Rakousku-Uhersku, v říši Německé nebo některému členu dynastií panovavších r. 1914 na půdě říše Německé. Tentýž úřad může také zakázat zřizování takových pomníků, nápisů a památek na příště.

Za pomníky nebo památky považují se zejména i poprsí, desky, obrazy, znaky a odznaky.

Místem veřejným rozumějí se ve smyslu tohoto ustanovení náměstí, ulice, veřejné cesty, sady, veřejné sbírky, lázně, školy, výčepní a zábavní místnosti a jiná veřejně přístupná prostranství a místnosti.

2. Nevyhoví-li ten komu bylo pravomocně nařízeno, aby odstranil takový pomník, nápis nebo památku, tomuto nařízení ve stanovené lhůtě,

kdo přes zákaz zřídí nový takový pomník, nápis nebo památku,

trestá se politickým (státním policejním) úřadem za přestupek **pokutou do 10 000 Kč** nebo **vězením do tří měsíců neb obojím trestem**. Na Slovensku a v Podkarpatské Rusi v místech, kde není státního policejního úřadu, vydává trestní nález administrativní vrchnost policejní.

- odstranění/stržení soch Josefa II.: 1918-1920-1923
- jako první České Budějovice (28. 10. 1918)
- Děčín (6. 7. 1920, legionáři), odstraňování soch jako „rozbuška“
- Teplice (28. 10. - 11. 11., úřady a legionáři, precedent): konflikty mezi německým obyvatelstvem a českou menšinou
- Cheb (13.-15. 11.) a Aš (18. 11., při srážkách zemřelo několik lidí) – srážky s vojskem
- česká reakce na Cheb (16. 11., zábor německého Stavovského divadla v Praze)
- obsáhlá judikatura, nařizováno odstranění podstavce (tvoří podstatnou součást pomníků, také zbytek pomníku zůstává „památkou“ dle § 26,
- (Boh. adm. 4590: „Stadt u. Land Eger 1887“, městská obec CH.) *Sbírka nálezů nejvyššího správního soudu ve věcech administrativních* od r. 1918. Pořádal J. V. Bohuslav.

„Chebské události měly následující průběh: Před pomníkem se dne 13. listopadu konala protestní demonstrace proti dávce z mouky. Kolem 11. hodiny se přes náměstí vracel do kasáren 33. pluk z místní posádky a došlo ke konfliktu (nadávky a bránění vojsku v průchodu). Před půlnocí pak část mužstva opustila kasárna a na oplátku strhla sochu Josefa II., která přitom přišla o ruku. Tato zpráva se rychle rozšířila po městě a na náměstí se brzy sešlo velké množství lidí. Socha pak byla vrácena na své místo. V návaznosti na tyto události došlo k dalším srážkám německého civilního obyvatelstva a vojáků, několik osob bylo zraněno. Situace se uklidnila až 16. listopadu.“

- 90. výročí: Brno (autor brněnský rodák Anton Břeněk) 28. 9. 1919 (bronzové sochy alegorie Obchodu a Tolerance (Denisovy sady, dnes park Lužánky), vlastní socha (stará jatka na Křenové, 1988 psychiatrická léčebna v Černovicích), obdobně o den později další císařův pomník v parku Lužánky, jehož byl Josef II. zakladatelem.